

RIETSNIJDEN

Ik ben opgegroeid in de Weerribben en heb daar gewerkt als boer en rietsnijder. Later ben ik bij het Staatsbosbeheer gaan werken in de Rottige Meente. Van mijn vaders kant waren ze al van voor 1700 tot in de tweede oorlog turfmakers. Mijn vader was een echte rietman. Mijn opa van mijn moeders kant heeft in de turf gewerkt, maar hij sneed ook riet.

Voordat er riet gesneden kon worden in de Rottige Meente en de Weerribben zijn deze gebieden verveend. Het vervenen gebeurde op de Gieterse manier, met twee mannen: de trekker en de menger. De trekker baggerde het veen in de mengbak en daar werden door de menger de veenkluiten fijngetrapt en over de legakker gebracht. Dit werk gebeurde hoofdzakelijk in de periode van april tot de langste dag, dan gingen deze mensen vaak weer ander werk doen. Het span de trekker en de menger kwamen meestal van ver en sliepen in de week in een schuur – een tente – zonder ramen, met een gat in het dak voor de rook. Mijn opa heeft als menger dit werk gedaan, als hij dan zaterdag tegen de avond thuiskwam, zat hij onder het ongedierte dat hij in de tente opgelopen had. Voordat hij in huis kon moest hij eerst nog helemaal nagekeken worden.

Aan de Friese kant van de Linde werd begin 1900 de veenmachine in gebruik genomen. Deze machine nam het werk van de trekker en de menger over. Mijn opa was eerst als menger bezig en later werkte hij bij de veenmachine. Dat laatste vond hij de hemel op aarde. De turfmaker begon direct achter de trekker en de menger met het maken van de turf. Dat moest ook want nat veen kun je niet laten liggen, het droogt en er ontstaan direct scheuren en barsten in de veenlaag en turf is er dan niet meer van te maken. De turfmaker werkte behalve de winterperiode het hele jaar in de turf. Het was onmenselijk zwaar werk waarbij in het seizoen het hele gezin, vrouw en kinderen, mee moesten werken. Er werd per roe betaald - ongeveer 4 bij 4 meter veen op de wal - dus stukwerk, het loon was meestal zo laag dat het turfmakers gezin hier feitelijk niet van kon leven. Daar komt bij dat de turfmakers verplicht waren om de boodschappen bij de veenbaas te kopen die daar dan ook nog weer extra aan verdiende.

Een oom van mijn vader was turfmaker in de Echter Veenpolder. Hij had grote zonen in huis die ook in de turf werkten en samen verdienden ze meer dan ze direct nodig hadden. Zijn vrouw had een jas nodig voor hun jongste nog schoolgaand kind en ze spraken af dat zij wat geld bij de veenbaas zou halen, om in Lemmer een jas te kopen. Bij de veenbaas vroeg ze om haar eigen geld. Die zei wat moet jij met geld, zij zei een jas kopen. De vrouw van de veenbaas vroeg voor wie die jas dan toch wel moest wezen. Mijn vader zijn tante zei: die is voor ons jongste kind waarop de vrouw van de veenbaas zei: daar krijg jij geen geld voor, wij gaan deze week wel naar Lemmer en wij nemen wel een jas mee.

En zo ging het, iemand die zich verzette, kreeg op staande voet ontslag en als hij ook nog in een huisje van de veenbaas woonde, stond hij de volgende dag met zijn hele gezin op straat. Wat het dan ook nog voor huisjes waren, is te zien in het veenmuseum in Nijbeets. Volgens een onderlinge afspraak gaf een andere veenbaas hem ook geen werk. De veenbazen zorgden ervoor dat de turfmakers schuldslaaf waren en schuldslaaf bleven. Regelmatig braken er bij het akkoord maken grote stakingen uit in de veenderijen die soms ook lang duurden. Voor de turfmakers waren dit moeilijke tijden ze hadden geen stakingskas en er was dan soms geen geld om eten te kopen .

Als een stuk land verveend werd, bleven er grote stukken open water over. Trekpaten in de Rottige Meente en de Weerribben zijn gegraven door de trekker daarom hier dus geen petpaten maar trekpaten. Deze gingen daarna verlanden waarbij ook riet begon te groeien. In de Rottige Meente werd een deel van de trekpaten na de vervening met Amerikaanse windmotors (windmolens) nagenoeg drooggemalen. Er werden dan op de bodem van het trekpat rietwortels geplant,

zogenaamd riet op de bagger. Hierdoor hoefde niet gewacht te worden tot het trekpat ging verlanden, de rietgroei begon direct en de turfmaker werd al snel ook rietsnijder. Het riet werd gesneden in de winter en dat was een uitkomst want nu kon men in de winterperiode, wanneer er verder bijna geen werk was, toch nog wat verdienen. Bovendien kon er in het najaar bladriet gesneden worden, dit was voor het afdekken van de bollenvelden in Holland. Het snijden van het riet voor dakbedekking gebeurde met het snit. Iedere rietsnijder had zijn eigen snit wat hij vaak tientallen jaren gebruikte, dagelijks werd het met een wetsteen op scherp gehouden. Als men een bos gesneden had werd het riet met de stoppel vlak gestoten op de stootplank waarna het riet werd opgebonden met een bij elkaar gedraaide streng pampels. Pampels zijn grote egelskoppen die midden in de zomer gesneden werden. Na te zijn gedroogd konden ze s' winters gebruikt worden. De stootplank of het bord was een houten plank van ongeveer 60 bij 60 cm met twee poten waardoor de stootplank onder een hoek van 45 graden schuin voor de rietsnijder kwam te staan. Nadat er een aantal bossen gesneden en opgebonden waren sjouwde de man het riet op de rug naar de punter om het aan het eind van de middag te varen naar de opstee, een wat hoger gelegen perceeltje, waar het in eerste instantie opgeslagen werd. Vervolgens werd de stootplank wat dicht bij het te snijden riet getrokken en begon de rietsnijder opnieuw met snijden van riet. De gebonden bossen moesten aan een vaste maat voldoen. Eerst was dat 33cm omtrek of enkel band, later werd dat 46 cm dubbelband en nu is dat meestal 55 cm. Voor speciale klussen b.v. een molen moest soms flessenband gebonden worden, de kleinste maat. Verder hadden de rietsnijders een vuuremmer mee, een ijzeren emmer waarin wat turven smeulende werden gehouden om de hele dag de meegebrachte koffie warm te houden. De rietlanden waren zo nat dat men altijd lieslaarzen nodig had. Vroeger waren die er niet en droeg men leerzeklompen, zo de naam al zegt waren dat klompen waarop een leerschacht was gespijkerd, met reuzel werd de verbinding dicht gemaakt. Het waren sowieso al zware laarzen, maar omdat de klompen extra groot waren, voor meer draagvlak in de zachte kragge (rietveld), en ze ook nog vol water trokken, waren ze echt een blok aan het been. In de rietvelden was nergens schuilgelegenheid, de rietsnijder moest daar zelf maar voor zorgen. Achter een paar in de kragge geprikte stokken werden de eerste gemaakte bossen van die dag gezet. Achter dat leischut kon hij dan schaften. Bij ijs werden de natste stukken gesneden, het afvoeren van het riet gebeurde dan met een slee. In de winter stond zo nu en dan alles onder water, zodat dan ook met de leerzeklompen geen riet gesneden kon worden. Omdat het niet anders kon, werd er dan maar vanuit de punter riet gesneden. Riet snijden was al zwaar en koud werk maar vanuit de punter ging het nog moeilijker en omdat het onder water afgesneden werd, was alles kletsnat. Al het rietwerk werd betaald per bos, dus stukwerk, in feite werkte de rietsnijder altijd als zzp'er. Als er niet gewerkt kon worden om wat voor reden dan ook, had men ook geen geld. Er werd dan soms gewoon hongergeleden.

Mijn opa moest als lagere schooljongen met een kar waar twee trekhonden onder liepen geladen met vis en ijs van Ossenzijl naar het treinstation in Peperga, altijd wel een km of 12 heen en 12 terug. Hij kreeg dan een stuk koolraap mee waar hij het maar mee moest doen. Het was toen een slechte half verharde weg en hele stukken moest hij de kar meentrekken. Dan moest hij de vis ook nog inklaren bij de burgemeester in Oldemarkt, de tijd dat gevestigd mocht worden in Friesland liep niet gelijk op met de tijd in Overijssel. Het gebeurde ook nog regelmatig dat als hij terugkwam zijn moeder hem op stond te wachten en dat hij die dag nog een keer naar Peperga moest. Dan kreeg hij brood mee. We leven nu wel in een omgekeerde wereld, een hond als trekdier mag niet meer. Nu zitten de honden in een karretje en wordt de hond door zijn baas achter de fiets meegetrokken.

In de Rottige Meente en de Weerribben werden twee soorten riet geoogst ; dekriet dat bestond alleen uit riet en duleriet dat is riet gemengd met dulen (kleine lisdodde). Het laatste was goedkoper, beide werden gebruikt voor rietendaken. Riet en kleine lisdodde groeiden vaak door elkaar dus dat moest uitgezocht worden. De rietbossen werden in het voorjaar afgeleverd aan de riethandelaar.

Meestal werd het riet in grote mijten gezet om verder in het jaar naar de rietdekker gebracht te worden. De bossen werden naar de man die op de rietmiete stond gegooid, die ze opving en te plek legde. Daarbij telde de rietsnijder hardop de bossen. De rietmiete was een grote hoop riet die zo opgezet werd dat de regen er niet in doordrong. Als er een fume, 100 bos riet, opgegooid was, werd er 1 extra bos aan de kant gelegd, de talbos. Aan het eind van de dag werden de talbossen geteld en wist men precies hoeveel fumen er afgeleverd waren. Deze talbossen werden ook op de rietmiete gegooid maar werden niet meegeteld. De rietsnijder kon zich eens hebben verteld. Conclusie was dat op honderd dagen er een dag voor niks werd gewerkt. Mijn opa kon toen hij al oud was, er nog kwaad om worden.

Nu worden alle rietlanden machinaal gemaaid, met eenassers of lichte tractors en soms met een grote machine op rupsbanden. Het riet wordt meestal in het veld aan dikke bossen geknoopt en later in het jaar doorgebonden naar bossen met een omtrek van 55 cm. De in het veld uitgekamde ruigte wordt ter plekke verbrand. Het verschil met vroeger is vooral dat in het verleden alles werd gebruikt. De rietsnijder verzamelde tijdens het rietsnijden de ruigte en dat werd weer gebruikt door de turfmakers. Zij verspreiden de ruigte onder het opgebaggerde veen om plakken van de turf aan de ondergrond tegen te gaan. Een 70 jaar terug was de eigen productie van riet in ons land groot genoeg om in de eigen behoefte te voorzien, zelfs werd er nog riet uitgevoerd naar vooral Engeland en Denemarken. Het riet was toen zo duur dat er bijna geen rietstengel bleef staan. Rietvogels van de natte rietvelden zoals roerdomp, bruine kiekendief en rallen broeden toen in trekpaten die vol stonden met kleine lisdodden. Omstreeks 1970 verdween de krabbenscheer en stopte de verlanding, ook de velden met kleine lisdodden verdwenen. Nu komt de verlanding op veel plekken weer flink op gang. De hoeveelheid riet die nu nog gesneden wordt, is maar een schijntje van vroeger, 70 % van het tegenwoordige verdekte riet wordt ingevoerd, voor een groot deel vanuit China.

Het bladrietseizoen liep ongeveer van begin september tot begin december. Bladriet was riet met ruigte erin wat niet meer zo geschikt was voor dekriet, het werd gemaaid als het gewas nog groen was. De bossen hadden een omtrek van 86 cm en werden met een handvol riet vanuit de betreffende bos opgebonden. Het gewas werd eerst met de zeis aan een ril gemaaid daarna werd het met het rietsnit bij elkaar gepakt en opgebonden. Met de komst van de eenasser, een maaimachine met een bak ervoor, werd later gemaaid en werd het bladriet direct vanuit de bak opgebonden. Het werd met de punter naar de opslag gevaren en vandaar ging het verder per schip naar de bollenvelden, dat waren toen vrij grote schepen van meer dan 200 ton. Er waren in de Kop van Overijssel en in Zuid Friesland vier schepen actief. Deze konden ook 's-nachts het IJsselmeer over te varen, elk ging twee keer in de week heen en terug naar Holland. Het was een hele drukke tijd waarbij later ook nog met auto's bladriet weggebracht werd. De bossen waren vooral in het begin van het seizoen loodzwaar en ook dit gebeurde in stukwerk. Omstreeks 1960 vonden de bladrietsnijders de prijs van het bladriet te laag en kwam de oude natuur van de trekker en de minger nog weer eens boven en gingen ze staken. Ook nu zonder stakingskas, na een aantal weken ging de bladriethandel overstag en werd de prijs van bladriet flink opgetrokken. Een voordeel van de bladrietoogst was dat de slechtere stukken rietland voor de rietoogst al gemaaid waren, waardoor de rietsnijder in de winter meer bossen per dag kon maken. De bloembollentelers dekten hun velden vóór de winter af met bladriet om vorstschade aan de bloembollen te voorkomen en verstuiwen van de grond tegen te gaan. Een voordeel was ook dat bladriet 3 jaar gebruikt kon worden. Alles het eerste jaar, twee derde het tweede jaar en dan nog een derde in het laatste jaar. Maar toen in de jaren 1970 - 1980 de lonen hoger werden, werd bladriet te duur en ging de bloembollenteler stro gebruiken dat bovendien machinaal over de percelen gebracht kon worden. Er wordt nu al jaren geen bladriet meer geoogst, een deel van het gebied is nu als hooiland in gebruik en de rest wordt in de winter mee gemaaid en de vrijkomende ruigte wordt in het veld verbrand.

Al voor 1900 waren er plannen om de trekgraten en rietpercelen hier droog te malen en om te zetten naar gras- en bouwland. De gehele rietwereld, handelaren, rietdekkers en vooral ook de rietsnijders, hebben zich hier tegen verzet. Bezwaren tegen ontginning van de rietpercelen waren dat het winterwerk wegviel en dat er een grote behoefte was aan goed riet. Daarbij bracht goed rietland veel meer op dan grasland. In 1939 brachten ze gezamenlijk een bezwaarschrift uit tegen de ontginning in Noordwest Overijssel waarbij alle voordelen van riet werden genoemd, maar ook de natuurwaarde van de gebieden werd duidelijk naar voren gebracht. De recreatie en cultuurwaarden waren volgens hen eveneens belangrijke redenen om de rietteelt te bewaren. Het bezwaarschrift had ook nu geschreven kunnen worden.

De rietsnijders en hun gezin maakten verder legaal of illegaal gebruik van alles wat het moerasgebied hun nog meer te bieden had. Er waren ook rietsnijders die op de laatste overgebleven ribben en natte stukjes grasland een paar koeien hielden en zo een gemengd bedrijf begonnen. De elzen en berken in het land werden gekapt voor brandhout maar ook wel aangewend als gebruikshout. Van de takken van de berk werd voor eigen gebruik bezems gemaakt. Er werden opvallend veel bramen geplukt, meestal voor het maken van bessensap. Ook werd er veenmos getrokken. Dit werd verkocht om bloemen die per vliegtuig werden geëxporteerd vochtig te houden. Krabbescheren werden uit het water gehaald om als bemesting op de eigen groentetuin te gebruiken. Zonnedauw werd verzameld, ook door lagere schoolkinderen. Deze vleesetende planten werden verwerkt tot medicijn. In de vijftiger jaren van de vorige eeuw werd er 5 gulden per kg voor betaald. De planten moesten echter gedroogd worden zodat je voor één kg bijna een kruiwagen vol zonnedauw moest hebben. Van de kleine lisdodde werden in de zomer de rietsigaren verzameld en verkocht aan bloemisterijen. In 1915 werd door een kind van een rietsnijder in de Rottige Meente de grote vuurvinder gevonden. Toen dat bekend werd in ons land maar ook in het buitenland gingen veel vlinderverzamelaars naar het gebied en zij boden de bewoners flinke bedragen voor een gevangen vlinder. De bewoners in de Rottige Meente zullen niet begrepen hebben dat mensen zoveel geld voor een vlinder uit de kragge wilden betalen. Maar ze hebben er zeker gebruik van gemaakt. Er is weinig nieuws onder de zon. Kleine lisdodde is nu in de belangstelling als isolatiemateriaal in huizen en in kleding, maar werd door de bewoners hier al veel eerder al gebruikt als dakbedekking en de stoezeboten (Lisdodde-aren) zelf als vulmiddel in beddengoed. Dat laatste ging niet altijd goed soms kwamen er na verloop van tijd rupsen in en werd het kussen een beetje levendig.

De beschoeiing langs de vaart had nogal wat te lijden van de scheepvaart en moest zo nu en dan vernieuwd worden. Daar hadden de aan de vaart wonende mensen zelf iets op gevonden. Van een al flinke stevige kragge waar de rietgroei al niet veel meer voorstelde, werd een strook van een kleine meter breed en tot wel dertig meter lang los gestoken. Dat gebeurde met de zogenaamde graeve een gigantisch grote schop met boven een forse dwarsbalk waarop de man met zijn volle gewicht de schop door de kragge moest drukken, na wat wrikken was de kragge los. Het lange stuk drijvende kragge werd achter de punter geknoopt, en soms over een flinke afstand, naar het eigen erf gesleept en direct naast de walkant gelegd. Daar werd de kragge in kleinere stukken gesneden en werd de walkant daarmee hersteld. Voor het milieu een veel betere methode dan de tegenwoordige waarbij hele bossen gekapt worden en de walkant vol met de gekapte boomstammen geslagen wordt. Bovendien werd er zonder extra kosten open water gemaakt wat vooral tegenwoordig een belangrijke maar ook erg dure beheermaatregel is.

Er werd natuurlijk gejaagd, ook zonder geweer en vergunning werd er door sommige rietsnijders wel gejaagd. Vooral in de winter als er veel sneeuw lag en er in het riet niet gewerkt kon worden ging men, meestal nachts, met een hond op jacht naar bunzings, hermelijnen en otters. De huid van deze dieren was vrij veel geld waard. Niet iedereen had de kennis en een hond om deze dieren te vangen

maar degene die dat wel hadden, verdienden dan soms meer dan dat ze in het riet hadden kunnen verdienen. Een oom van mij die de kneepjes van het vak kende, heeft zijn laatste visotter gevangen in 1953. Bijna alle rietsnijders zochten tijdens het werk wel eieren vooral die van de meerkoet en wilde eend werden veel gezocht en als men ze vinden kon ook de eieren van de wulp die in de percelen waar het riet al gesneden was gelegd waren. In het verleden was de wulp een veel voorkomende broedvogel, ondanks dat er eieren geraapt werden, wist de vogel zich prima te handhaven. Na de komst van de vos in de natte natuurgebieden ging de populatie hard achteruit. In de uitgeveende trekpaten werd natuurlijk beroepshalve gevestigd. De meeste bewoners hadden zelf ook wel een paar fuiken of een schakelnet zodat er min of meer clandestien voor eigengebruik gevestigd werd. Er werd vooral op paling, zeelt en snoek gevestigd, maar ook werden voorns en brasem gevestigd. In de winter werd ook wel kwabaal gevestigd en gegeten. Vissen zonder akte en eigen viswater was verboden maar iedereen vond dat dat moest kunnen. Fuiken van een ander lichten dat was verkeerd. Soms gebeurde het wel, een beroepsvisser in de Rottige Meente had daar last van. Hij zette een aantal scheermesjes in zijn fuikestok. Toen hij weer bij zijn fuik kwam zat de vis er nog in maar zat het bloed aan de stok.

Ik heb nog een paar opmerkingen. Mijn eerste opmerking: Als er geen turfmakers en rietsnijders waren geweest dan waren er nu ook geen Weerribben en Rottige Meente geweest. Maar ook de grote vuurvinder die alleen hier nog voorkomt zou uitgestorven zijn. Dat deze mensen feitelijk de Rottige Meente en de Weerribben gemaakt hebben, is en wordt door de tegenwoordige natuurbeschermende instanties nog wel eens vergeten. De tweede opmerking gaat over de verbindingzone Rottige Meente - Weerribben. Ik hoorde vorige week een boswachter voor de radio die vond dat het slecht ging met de natuur, o.a. de verbindingzones kwamen maar niet van de grond. Ze hadden als boswachters een grote advertentie hierover in een landelijke krant gezet. Van de verbindingzone Rottige Meente - Weerribben heeft de overheid al meer dan 25 jaar een vrij groot deel in eigendom en er is nog niks mee gebeurd. Ik zou zeggen boswachters voor dat jullie van alles roepen, richt dat eerst maar eens in. Dat is ook goed voor de grote vuurvinder.

Henk Ruiter